

legük egyensúlyát biztosíthatják, akkor következhetik be a devizakorlátozások megszűnése. Mindezek után jön az izzó probléma: kell-e változtatni a pénzegység aranytartalmán abból a célból, hogy a jövőben tökéletesebben feleljen meg a gazdasági egyensúly követelményeinek. (238.) Mi Anglia példáját nem követhetjük, mert 1. nincs megfelelő aranykészletünk, 2. mert devizakorlátozások állanak fenn, aminek hatása alatt pénzünket külföldön alacsonyabban értékelik, mint belföldön, 3. a nagy külföldi adósságaink kamatai miatt, mert, ha a külföldi fizetési eszközökkel szemben romlik a pengő értéke, a kamatkötelezettségük ugyanannyival emelkedik.

Mindezek alapján ma egy valutaváltozás nálunk nem jelentené ugyanazt, mint Angliában, vagy tőkében gazdag országban. Tehát a fenti okok miatt attól el kell tekintenünk. Csak ha majd felvevőképes piacai lesznek a mezőgazdasági cikkeknek és az árdepresszió megszűnt, lehet erre gondolnunk. A jegybanknak legfőbb feladata biztosítani pénzünk értékállandóságát belföldön és a pénzünk belföldi és külföldi vásárlóereje közti különbséget, mint a kötött devizaforgalom elmaradhatatlan kísérőjét, megfelelő intézkedésekkel ellensúlyozni. Egyébként nálunk az arany-pengő-rendszer és ezzel kapcsolatos jegybankpolitika, valutánkat máris irányított valutává teszi, mutatja ki Makai (242.), mert nem aranyfedezettel, hanem a jegybankpolitika különböző eszközeivel sikerült pénzünk vásárlóerejét a belföldi forgalomban konzerválni.

A lejárát vagy a fizetés napja ?

A külföldi pénznemben effektivitási kikötés nélkül kirott pénztartozás lerovási módjának és a lerovó országos pénznem mennyiségének meghatározása több évtizedes problémája a magyar judicaturának.

Grosschmid a lerovási mód kérdésében azt tanítja, hogy az adós a K. T. 326. §-ának intézkedése értelmében a kirovó külföldi pénznemben nem fizethet, hanem csak az országos pénznemben,¹⁾ s ezen felfogásának meg tudta hódítani Nagy Ferencet is, aki korábban éppen az ellenkező nézetet vallotta.²⁾ Bírói gyakorlatunk azonban e Grosschmid-Nagy Ferenc tantételt nem fogadta el, hanem következtesen követi az európai jogrendszerekben uralkodó azt

¹⁾ Zsögöd: Fejezetek II. 453.

²⁾ Nagy Ferenc: Keresk. Jog. 8. kiadás, II. 183.

a szabályt, hogy az adós a kirovó külföldi pénznemben is kiegyenlítheti tartozását.³⁾

Annál nagyobb bizonytalanság uralkodik a lerovó országos pénznem mennyiségének meghatározása körül. A K. T. 326. §-a és a V. T. 37. §-a között mutatkozó nomenclatura-különbség hamarosan tisztázódott ugyan, és ma már uralkodó felfogásnak tekinthető, hogy a V. T. fizetési napja alatt is a váltó lejárat napja értendő,⁴⁾ bírói gyakorlatunk azonban a háború óta mégis, mint Skylla és Charybdis között hánykódik a lejárat és a fizetés napja között.

A háború közepén, 1917. évben hozott egyetlen kúriai ítélet a fizetés napjának árfolyamát vette irányadónak. Ez a döntés merészen szakítva az addigi gyakorlattal, arra az álláspontra helyezkedett, hogy a K. T. 326. §-a azon hallgatólagos feltétellel állapította meg a lejáratnapjára, hogy a fizetés is ezen a napon eszközöltetik; az adós azonban késedelme esetén a fizetésnapjára magasabb árfolyamot köteles megfizetni. Ezen elvi állásfoglalással a hitelezőnek a korona értékcsökkenése okozta károsodását, illetve az adós jogtalan előnyszerzését kívánták megakadályozni.⁵⁾ E döntést azonban több ítélet nem követte. A gyakorlat megmaradt a *lejáratnapjára* árfolyamnál, vagy egyszerű utalással a törvény világos szövegére,⁶⁾ vagy pedig arra hivatkozva, hogy a törvény nem tesz különbséget a lejáratkor, vagy a később történő fizetés között.⁷⁾ A késedelemről eredő kárral szemben pedig azzal érveltek, hogy az adós szolgáltatása a törvényszerű tárgyi mértéket a késedelmes teljesítés esetén is megüti akkor, ha a tőkeösszegegen felül a lejáratától a fizetésig járó törvényes késedelmi kamatokat is megfizeti.⁸⁾ E gyakorlat szerint a lejárat napjának mellett szól a K. T. 326. §-ának az az intenciója is, hogy a szolgáltatás tartalma akkor, amikor azt teljesíteni kell, összegszerűleg pontosan meg legyen határozva és ez az összeg ne változzék a felek valamelyikének késedelme és az árfolyamhullámzások esélyei következtében. A Kuria számba vette azt az eshetőséget is, hogy az idegen pénz a lejárat napja után nemcsak emelkedhetik, hanem csökkenhet is, mely utóbbi esetben éppen a késedelmes adós

³⁾ Bátor Viktor: A pénztartozások jogszabályai, 223.

⁴⁾ Kovács Marcell: Jogtud. Közl. 1922, 59.; és P. VII. 5004/1933. J. H. 1934. 441.

⁵⁾ H. D. XIII. 27. P. VII. 7448/1916.

⁶⁾ H. D. XV. 98. P. IV. 5965/1921.

⁷⁾ P. IV. 6227/1918., Kereskedelmi Jog, 1919. évi 7—8. sz.; H. D. XII. 29. P. IV. 302/1919.; H. D. XVI. 47. P. VII. 1962/1922.

⁸⁾ P. IV. 6227/1918. Kereskedelmi Jog, 1919. évi 7—8. sz.

jutna előnyösebb helyzetbe, ha az árolyamnak a lejárati utáni változása a szolgáltatás tartalmára befolyással bírna.⁹⁾

A fordulat 1924-ben *közpolgári ügyekben* következett be: bíróságaink az átszámításra nem a lejárati, hanem a fizetési nap árfolyamát kezdik irányadónak tekinteni. A közpolgári esetben hozott 764. számú elvi jelentőségű határozat az ú. n. egyenértéki elv gondolatának tört utat. A hitelezőnek — mondja az indokolás, — még akkor is, ha az effektivitás nem volt kikötve, annyi értéket (pengőt,) kell visszakapnia, mintha a külföldi pénzt természetben fizették volna vissza; ez a cél viszont csak akkor érhető el, ha az adós a *fizetés napján* jegyzett árfolyamon fizet. A 764. sz. elvi határozat nyílt szembehelyezkedés volt a K. T. 326. §. 2. bekezdésében foglalt jogszabállyal, melyet, a bírói gyakorlat addig közpolgári ügyekben is követett.¹⁰⁾ Az elvi határozat meghozatala óta közpolgári esetekben természetesen következetesen a fizetési napot tekintik irányadónak.¹¹⁾

Dologi jogunk legújabb szabályai is a fizetésnap-i árfolyamot írják elő. Ingatlan elárverezése esetén ugyanis a 24.000/1929. M. E. számú rendelet 16. §-a szerint a külföldi pénznemben bekebelezett követelést a sorrendi tárgyalás, illetve a *tényleges kifizetés* idején jegyzett árfolyamon kell pengőre átszámítani tekintet nélkül arra, hogy az effektivitás ki volt-e kötve, illetve a telekkönyvbe be volt-e jegyezve?

Készülő magánjogi kódexünk ugyancsak közömbösíti az effektív és nem-effektív tartozások között fennálló tartalmi különbséget azon intézkedésével, hogy mindig a *fizetés idején* jegyzett árfolyamot kell irányadónak venni.¹²⁾

Az általános magánjog fejlődésének ezen iránya nem maradt hatás nélkül a *hiteljogi judicaturára* sem. Bíróságaink kereskedelmi ügyekben is majd ügyletértelmezés alapján,¹³⁾ majd minden indokolás nélkül¹⁴⁾ a *fizetés idején* jegyzett árfolyamot vették irányadónak.

Mióta azonban a világ vezető valutái (angol font, dollár,) az 1931. és következő években az aranystandardról

⁹⁾ H. D. XIII. 29. P. IV. 302/1919.

¹⁰⁾ P. III. 755/1923. M. D. XVII. 43.

¹¹⁾ P. VII. 6202/1923. M. D. XVII. 101.; P. VII. 9084/1926. K. J. 1927. 153.; P. V. 4530/1933. J. H. 1934. 244.

¹²⁾ 1106. §.

¹³⁾ P. VII. 1330/1923. H. T. 1925. 18. vételár napi devizaárfolyam szerint volt fizetendő.

¹⁴⁾ P. IV. 2428/1924. K. J. 46. vételár; P. VII. 471/1930. H. T. 1930. 147. közvetítői jutalék; P. IV. 1690/1931. H. D. XXIV. 126. keresk. társaságból eredő tartozás.

letértek, és aranyértékükben erősen csökkentek, a fizetési napi árfolyamon való átszámítás sok esetben éppen a hitelezői érdekeket sértette volna. *Bíróságaink ezen ügy kívántak segíteni, hogy visszatértek a lejáratnapi árfolyamhoz.* Angol fontra szóló váltókövetelést a váltó *lejáratnapjának* árfolyamán számították át azzal az indokolással, hogy a lejáratnapot követő értékcsökkenés a váltóadós javára nem szolgálhat, közömbösnek tartva még azt is, hogy a lejáratnapi magasabb árfolyam révén a hitelező nagyobb értékhez jut, mint akkor, hogyha követelését valószínűsítve angol fontokban kapná meg.¹⁵⁾ Az igazgatók ellen dollárbetét elvonásából eredő kártérítési követelésnél a felmondási idő *lejártakori* árfolyamot vették irányadónak, mert csak így térült meg a betevő teljes kára.¹⁶⁾ Jogügylet hatálytalanítása esetén még a lejáratnál is korábbi időpontra, a dollár leolvasásának napjára tértek vissza és az adóst kötelezték a leolvasás napja és a tényleges fizetés között mutatkozó dollár-árfolyam különbözet megtérítésére, mert az előbbi állapot csak így volt helyreállítható.¹⁷⁾ Ugyancsak a lejáratnál korábbi időpontot: a pengőtartozásnak angol fontra való átszámítási napját vették alapul és elutasították a váltók kiadására irányuló keresetet, mert a conversio az értékállandóság biztosítása céljából történt, az adós pedig csak csökkent fontértéknek megfelelő összeget ajánlott fel.¹⁸⁾

A gyakorlat ingadozása érthetővé teszi, hogy a K. T. 326. §. és a V. T. 37. §-aiban foglalt időhatározások a legkülönbözőbb elméleti megvitatások pergőtüzébe kerültek.

Legtöbben e törvényhelyekben *kártérítési jogszabályokat* látnak és csak a kártérítési elvek alkalmazásával tartják a felmerülő problémákat igazságosan megoldhatónak.¹⁹⁾ Bátor Viktor kitűnő tanulmányában kimutatja, hogy úgy hazánkban mint az európai jogrendszerekben a lejárat árfolyamán való átszámításnak az a jogpolitikai célja, hogy a hitelező a lejárat napja után bekövetkező értékcsökkenésért kártalanítást kapjon. Szerinte azon jogrendszerekben, melyek pénztartozás esetén a kártérítés mértékét a késedelmi kamatban állapítják meg, nem is lehetné a hitelezőt másféleképpen kártalanítani. Rámutat arra, hogy az egységes váltótörvénytervezet 41. pontjában ugyancsak felismerhető a hitelező kártalanítására irányuló legislatív szándék. Bátor

¹⁵⁾ P. VII. 5004/1933. J. H. 1934. 441.

¹⁶⁾ P. VII. 5957/1933. J. H. 1934. 466.

¹⁷⁾ P. VI. 2198/1933. J. H. 1934. 283.

¹⁸⁾ P. VII. 1014/1933. J. H. 1934. 613.

¹⁹⁾ Kovács Marcell: J. K. 1922. 59.

magá is helyesli a kártalanítás elvét, bár azt tartja, hogy a lejárat napján való conversió helytelen elvi alapokon nyugszik és helytelen eredményre vezet, mert a kártalanítás elvét csak igen kis területen és kis körben valósítja meg.²⁰⁾

Amde a kártérítés gondolatának bevitele a pénztartozások lerovási jogszabályainak körébe, szerintünk, jelentős veszélyeket rejt magában. Ha a hitelező teljes értékű kiegyenlítését (egyenértéki elv,) mint kártérítést fogjuk fel, úgy a külföldi pénznemtartozások lerovásánál szükségszerűen fel fognak merülni mindazok a kérdések és kifogások, amelyekkel a kártérítési igények elbírálásánál lépten-nyomon találkozunk. Már a *jogalapot* is vitássá lehet tenni, mint ahogy fel is vetették azt a kérdést, vajjon az adós kése delme és az árfolyam-emelkedés között fennforog-e az okozati összefüggés?²¹⁾ *Lehetetlenülésre* az adós normális viszonyok között természetesen nem hivatkozhatik, mert a pénzzolgáltatás lehetetlensége soha be nem következhetik, de már az *adóskésedelem objectiv, vagy subjectiv jellege* feletti vitát nem zárja ki az a szabály, hogy a pénzzolgáltatásra kötelezett adós vétkességére tekintet nélkül felel fizetőképességéért.²²⁾ Ez a felelősség ugyanis csak a bónitásért való helytállást jelenti, vagyis azt a szabályt, hogy az adós vétlen fizetőképtelenségére való hivatkozással nem szabadulhat vállalt kötelezettségei alól. Amde a fizetőképes adós is eshet késedelembe, amikor viszont annak vizsgálata válik szükségessé, hogy a késedelem az adós hibájából állott-e be, vagy sem? A vétkesség kérdése pedig tudvalevően erősen befolyásolja a kártérítés terjedelmét. Legérzékenyebben érintené azonban a hitelezőt a *kárelhárítási, kárenyhítési és figyelmeztetési köteletségére* való szorítás. Ez utóbbi szabályok a háború óta mind nagyobb jelentőségre emelkedtek: a fedezési kényszert minél szélesebb körre igyekeznek kiterjeszteni, sőt a hitelezőt az idegen valuták fedezésére kívánják szorítani.²³⁾ Szükségtelen azonban bővebben fejtegetnünk, hogy a pénztartozások lerovása szabályozásának csak az lehet a vezető gondolata, hogy ezek a mérhetetlen számban jelentkező kötelezettségek a legsimábban, a legegyszerűbb jogszabályok irányadása mellett, vita nélkül bonyolítottassanak le. A kártérítési elv azon-

²⁰⁾ I. m. 157—216. oldal.

²¹⁾ Darvay Dénes: J. K., 1918. 20. l.: „az árfolyamemelkedés nem olyan kár, mely az adós késedelméből ered”.

²²⁾ M. T. J. 1136. §.

²³⁾ M. T. J. 1112. §.; Lőw Tibor: Fedezési kényszer. J. K. 1925. 140. Az 1922. évi Tőzsdeszokványok a valuta és deviza késedelmes szállítása esetén fedezési kötelezettséget irnak elő.

ban számos és széles vita magvát rejti magában, az említett jogpolitikai cél elérésére tehát eleve alkalmatlannak mutatkozik. A magyar valorizációs joggyakorlat kezdetben szintén a kártérítési és vétkességi elv alapján indult el, de azt később elvetette, mert felismerte, hogy a bizonytalan jogalapon csak kirívóan igazságtalan megoldásokhoz lehet jutni.²⁴⁾

Mások a külföldi pénz árfolyamingadozása okozta problémákat *valorizációs alapon* óhajtják megoldani.²⁵⁾ Az árfolyamhullámzások azonban két kategóriába sorozhatók: egyik a kereslet és kínálat okozta szokásos lényegtelen ingadozások, a másik a rendkívüli s mélyreható árfolyamveszteségek. Az első kategóriánál természetesen szó sem lehet felértékelésről, mert csak az elértéktelenedett valuták vonhatók a valorizációs jogszabályok uralmi körébe. A valorizációs elv alkalmazását a másik kategóriánál azonban eleve megnehezíti a biztos támpont hiánya abban a kérdésben: mikor éri el az árfolyamveszteség az ú. n. elértéktelenedési határt? De felvetődik egyuttal a valorizáció jogpolitikai problémája is, jelesül, hogy a valorizáció intézménye bennrejlő, lappangó jogszabály-e magánjogunknak, avagy csak nagy válságok idején a törvény, vagy szokásjog által életrehívott szükség-szabály?²⁶⁾ Amint azonban ebben a kardínális kérdésben vita merülhet fel, a valorizáció máris elvesztette jogosultságát, hogy a pénztartozások lerovásánál zsinórmértékül szolgáljon. Végül alkalmatlanná teszi ezen elv érvényesülését az is, hogy a felértékelés lényegében bírói funkció, melynél tág tere nyílik a mérlegelésnek, a pénztartozások lerovását viszont a feleknek minden bírói közbenjárás nélkül határozott mérték szerint maguknak kell lebonyolítaniuk.

Helyes uton azok járnak, akik a pénztartozás igazi *tartalmát* kutatják. A pénzügyi irodalomból ismert névérték-, ércérték-, árfolyamérték-, belső érték-, stb. elméletek problémái modern köntösben egy kérdésben koncentrálnak: megilleti-e a hitelezőt az az érték, mely neki a kötelelem keletkezésekor köteleztetett, más szóval a pénztartozások elvileg értékálló jelleggel bírnak-e, vagy sem? Bármennyire igazságosnak és nagyvonalúnak látszik az a gondolat, hogy a hitelezőt az az érték illesse meg, mely neki a kötelelem keletkezésekor köteleztetett, az a mai kapitalista és individualista gazdasági rendszerben, mint Ifj. Szigeti

²⁴⁾ Blau György: Valorizációs joggyakorlatunk 1927-ig. 5—7.

²⁵⁾ Balla Ignác: Külföldi pénz valorizációja. P. J. 1932. 27., 101.

²⁶⁾ Ifj. Szigeti László: Külföldi pénznem valorizációja. P. J. 1932. 176., 355.; Fenyves Béla: Jogállam. 1932. május—június.

László meggyőzően fejtette ki, nem valósítható meg.²⁷⁾ Ugyanerre az eredményre jut Bátor is, aki erkölcsi és igazságossági elv megnyilvánulását látja abban az elgondolásban, hogy bármily módon történt a pénztartozás kirovása, az mindig átszámítandó valamely értékálló más jószágra és az adós ennek egyenértékét tartozzék fizetni, mégis úgy véli, hogy az értékállandóság gondolatát általánosítani nem lehet és egyelőre meg kell maradni a *vigilantibus jura elve* mellett.²⁸⁾

De az idegen pénznek kirovóként alkalmazása nem jelent feltétlenül az értékállandóság kikötését. Esetenkint vizsgálendő tehát, hogy az idegen pénzben való kirovásnak az értékállandósági kikötés volt-e a célja, vagy pedig az egyéb, másodrendű okból történt. Csak a gazdasági motívumok kutatása vezet az igazságos megoldáshoz. A nyilvánvaló értékállandósági kikötések természetesen mindig tiszteletben tartandók, mert azok egyben nyomatékos figyelmeztetések az adóshoz, hogy kellően vértesse fel magát az árfolyamingadozásokkal szemben. A jogügyletek túlnyomó többségénél azonban a felek az értékállandóság kikötésére nem is gondoltak, a külföldi pénznem számlázási vagy egyéb mellékes szempontból került a jogügyletbe és az adósoknak rendszerint nincs is meg a gazdasági lehetőségük, hogy saját követeléseik értékálló fedezéséről gondoskodjanak.²⁹⁾ Az árfolyamhullámzások kockázatát természetesen ezen adósoknak is viselniük kell, de csak a szokásos, normális ingadozási keretek között.³⁰⁾

A magyar *judicatura* korábbi ítéleteiben még azt az elvet vallotta, hogy a hitelező az idegen pénz kikötésével annak romlása veszélyét magára vállalta, ezért megtagadta az idegen pénz felértékelését.³¹⁾ Ujabb iránya azonban a Reichsgericht gyakorlatát is túlszárnyalja, mert míg az utóbbi a feleknek csak az ú. n. kiegyenlítési igényét (*Ausgleichsanspruch*,) ismerte el, ami nem jelenti a teljes értékcsökkenés helyreállítását,³²⁾ addig *biróságaink legujabb*

²⁷⁾ I. c. P. J. 1932. 356. — Természetesen más a helyzet a resztitionális és hasonló igényeknél, ahol a teljes kiegyenlítés a jogviszony természetéből folyik. L. a 16., 17. jegyzet döntéseit.

²⁸⁾ I. m.: 135., 139.

²⁹⁾ Pl.: külföldi áruknak belső piacon való eladása eseteiben.

³⁰⁾ Csak ezen fenntartással fogadhatjuk el Löw Lóránt álláspontját, aki a kérdést lényegében az Unger féle *Handeln auf eigene Gefahr* szigorú szemléletén keresztül vizsgálja. (Külföldi pénzürtékben kirótt tartozás teljesítése. J. K. 1920. 14.)

³¹⁾ P. VI. 3986/1927. M. D. XXI. 14.

³²⁾ Vági József: A Reichsgericht ítélete a fontvalorizáció kérdésében. P. J. 1934. 39.

gyakorlata a teljes egyenérték megítélésére hajlik. A joggyakorlat többszörös irányváltozása mindig a jogbiztonság rovására történt. Amióta azonban az egyenértéki elv mind szélesebb tért hódít, a helyzet jelentékenyen rosszabbodott. Azelőtt gazdasági és pénzügyi életünk a judicatura által egyes periódusokban irányadónak tekintett egy meghatározott határnaphoz tartotta magát és annak árfolyamán számolta el a külföldi pénznem tartozásokat. Napjainkban azonban tanácstalanul áll. Pengőnk relativ szilárdsága mellett ugyanis legújabbán az idegen valuták árfolyamai járnak vitustáncot, miértis az adósok manapság két határnapal kénytelenek operálni aszerint, hogy a jogügyletbe melyik idegen valuta került kirovónak. A bírói gyakorlat-hoz alkalmazkodva a lejárat után emelkedő valutáknál a fizetési nap árfolyamán, a hanyatló értékekéknél pedig ugyanakkor a lejárat nap kurzusán tartoznak az átszámítást megejteni. Végül rámutatni kívánunk arra, hogy a legújabb judikatura nyilván logikai hibában is szenved, mert ha a tiszta egyenértéki elvet törekszik megvalósítani, úgy sem a lejárat, sem a fizetésnapj kurzust, hanem egyedül a kötelem keletkezésének napján fennállott árfolyamot kellene az átszámításnál irányadónak tekintnie.

Bármily eltérők is azonban a nézetek a bírói gyakorlat legújabb iránya felett, szerintünk nem lehet vitás, hogy a K. T. 326. és a V. T. 37. §-aiban foglalt egyszerű forgalmi célzatú jogszabályok nincsenek hivatva a pénztartozások legnagyobb és legnehezebb problémáját megoldani, a lejárat és a fizetés napja közötti szüntelen imbolygás tehát csak a régi jogbizonytalanságot fogja még inkább elmélyíteni.

Hj. Dr. Nagy Dezső

Új joghatóságok.

A háborúelőtti idők az egyes közhatalmi funkciókat szabatosan szétválasztották. Tudtuk, mi a törvényhozás, mi a kormányzat és mi a bíróság feladata. A hatalmak hármas megoszlásának elve a legapróbb elágazásokig érvényesült s az egyéni jogok az egyes hatalmi ténykedésekkel szemben megfelelő garanciális intézkedésekkel voltak körülbástyázva. A háborús gazdálkodás és a nyomában keletkezett új alakulások az állami szuverénitásnak részeseivé tettek oly tényezőket is, amelyekre nézve azelőtt ez szinte elképzelhetetlen volt.

Jogászai szempontból már a különböző döntőbizottságoknak, mint a szigorú jog által nem kötött szervezetek működése is fölöttébb érdekes. Még érdekesebb azonban a Magyar Nemzeti Bank, a Pénzügyintézeti Központ és az Országos Központi Hitelszövetkezet szerepe bizonyos állami funkciók ellátásában.